

УДК 378.1.014.3:378.12.001.76

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН

Вікторія Приходько

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
просп. Перемоги, 54/1, 03680 Київ, Україна*

Розглянуто сутність інноваційного процесу в освіті, визначено обставини, що стимулюють потребу в інноваційній спрямованості, описано критерії інновації та етапи педагогічної інновації.

Ключові слова: інновації, освіта.

Незадоволеність багатьох країн результатами освітніх процесів привела до необхідності їх реформування. Із цією метою важливо було виробити стратегічний напрямок розвитку системи загальної середньої та вищої освіти на перспективу.

Розвиток освіти завжди характеризувався своєрідним поєднанням двох важливих її рис – традиційності й прагнення до нового. Окремо ці риси неминуче ведуть або до застою, відставання від вимог часу, або до розриву із традиціями, ризикованих експериментів, прожектерства. Тільки поєднання здорового консерватизму, бажання дбайливо зберегти для нових поколінь досягнення творчої думки й історичного досвіду, з одного боку, і спрямованість на нові потреби й умови, а по можливості на випередження й стимулювання цих потреб і умов, тобто на інноваційний розвиток, з іншого, надає освіті й обґрунтованості, і динамізму, забезпечує її соціальні функції.

Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів, що задовольняє вимоги навчання й виховання студентів відповідно до традиційної освітньої системи, виявилася сьогодні малоефективною для забезпечення справжнього професіоналізму й компетентності майбутніх фахівців. Прогрес в науці та техніці вимагає докорінних змін і в освіті.

Зосередимо увагу на інноваційних процесах в освіті, без яких важко уявити ефективність навчального процесу.

Інноваційний процес – це процес удосконалювання освітніх практик, розвиток освітніх систем на основі нововведень або, на основі насичення, видозміни цих систем на базі інноваційного розвитку й часткової зміни традиційних цілей, змісту й засобів освіти.

Така переорієнтація, зміна пріоритетів не означає відмову від традиційних цінностей, від популярного девізу “знання – сила”. Система

знань і способів діяльності, якість знань (повнота, глибина, систематичність, гнучкість, усвідомленість, дієвість) залишаються підставою, що є основою освітнього процесу. Адже, як влучно висловився К. Д. Ушинський, “порожня голова не мислить”. Йдеться тільки про те, що самі по собі знання ще не є кінцевою метою й результатом навчання або самоосвіти.

Інноваційність завжди була властива розвитку педагогічної дійсності. Народжений ще в Давній Греції метод маевтики, сократівських бесід, що приводять до істини, був свого часу значним нововведенням і не втратив свого розвивального потенціалу до наших днів. Глибоко інноваційними для свого часу були теорія й практика великого чеського педагога Я. А. Коменського, який заклав основи класно-урочної системи, що сформували провідні принципи масового навчання. Видатний філософ і педагог Ж.-Ж. Руссо обґрунтував інноваційну для свого часу теорію вільного виховання, що відбувається в процесі спостережень, читання, праці, бесід, духовно збагачуючи й загартовуючи душу молоді людини.

Інноваційні процеси в педагогічній теорії й в освітній практиці помітно активізувалися наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., коли, зважаючи на швидкий розвиток науки й техніки, а також й соціальні катаклізми, збільшився інтерес і до соціального виховання, і до проблеми формування особистості й індивідуальності. У цей час створюються й реалізуються на практиці теорія активної школи Д. Дьюї, метод проектів Д. Килпатрика, система вільного розвивального навчання й виховання М. Монтесорі, школа вільного розвитку Р. Штайнера й багато інших інноваційних теорій, проектів й починань.

Наша педагогіка й школа має багаті інноваційні традиції. Це комплексне навчання й виховання (педагогічна антропологія) К. Д. Ушинського, оригінальна система вільного морального виховання, заснована на народній мудрості, Л. М. Толстого, досвід трудового вихователя С. Т. Шацького, новаторська теорія й практика виховання в колективі А. С. Макаренка, гуманна школа радості В. А. Сухомлинського та ін.

Особливу роль у соціальному житті й у розвитку системи освіти СРСР, а потім країн СНД, відіграла блискуча плеяда педагогів-новаторів, що здобула світову популярність у 80–90-х роках ХХ ст.: Ш. А. Амонашвілі, І. П. Волков, А. А. Захаренко, Е. Н. Ільїн, В. Ф. Шаталов, В. А. Караковський, М. П. Щетинін, С. Н. Лисенкова й деякі інші. Їхня творчість надихнула й стимулювала атмосферу волі й творчості 60-х років і важкі умови переходу до загальної середньої освіти на підставі обов'язкових, складних і насичених освітніх програм [1]

Ми ставили за мету вивчити інноваційну діяльність викладача, її доцільність та вплив на формування прихильності до інноваційної діяльності.

Інноваційність — наявність оригінальних авторських ідей і гіпотез щодо перебудови педагогічного процесу.

Нововведення, або інновації, характерні для будь-якої професійної діяльності людини, тому вони стають предметом вивчення, аналізу й впровадження. Інновації виникають у результаті наукових досліджень, аналізу й узагальнення передового педагогічного досвіду.

У контексті інноваційної стратегії навчально-виховного процесу значно зростає роль викладача вищого навчального закладу як безпосереднього носія новаторських ідей. Інноваційна діяльність стає обов'язковим компонентом особистої педагогічної системи. Зважаючи на різноманіття технологій навчання (діалогічні, комп'ютерні, проблемні, модульні й ін.), провідні педагогічні функції виконує викладач. Із впровадженням в освітній процес сучасних технічних засобів навчання він — консультант, порадник, аніматор, вихователь. У його професійній діяльності реалізуються не тільки вузькоспеціальні, предметні, знання, але й знання в галузі педагогіки й психології, технології навчання й виховання. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінення й реалізації педагогічних інновацій.

Поняття “інновація” означає нововведення, новизну, зміну; інновація як засіб і процес припускає введення чого-небудь нового. Стосовно до педагогічних процесів інновація — це введення нового в мету, зміст, методи й форми навчання й виховання, в організацію спільної діяльності викладачів і студентів. Н. Р. Юсуфбекова, зокрема, вважає педагогічну інноватику самостійною галуззю педагогічної науки, вченням про створення педагогічних нововведень, їхню оцінку й освоєння педагогічним співтовариством, застосування їх на практиці.

Викладач вищого навчального закладу — це автор, розробник, дослідник, користувач й пропагандист нових педагогічних технологій, теорій, концепцій. Він повинен бути підготовлений до відбору, оцінення й застосування у своїй діяльності досвіду колег або пропонованих наукою нових ідей і методик, тобто до педагогічного моніторингу.

Інноваційна спрямованість формування професійно-педагогічної культури викладача вищого закладу освіти припускає його залучення в діяльність зі створення, освоєння й використання педагогічних нововведень у практиці навчання й виховання студентів, створення у вищому навчальному закладі певного інноваційного середовища. Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу в сучасних умовах розвитку культури й освіти зумовлена певними обставинами [1]:

1. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються, зумовлюють необхідність корінного відновлення системи освіти, методології й

технології організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Вхідження вищих навчальних закладів у ринкові відносини, виникнення нових типів навчальних закладів, зокрема й недержавних, створюють конкуренцію не тільки серед вищих закладів освіти, але й серед викладачів. Якщо студент поставлений у ситуацію вибору альтернативного навчального курсу, то викладачеві вищого навчального закладу не байдуже, якому курсу, а отже, і кому з педагогів він віддасть перевагу. Інноваційна спрямованість формування професійно-педагогічної культури викладача вищого навчального закладу, що охоплює створення, освоєння й використання педагогічних нововведень, є засобом відновлення освітньої політики в сфері підготовки кадрів вищої кваліфікації;

2. Посилення гуманітаризації вищого утворення, безперервна зміна обсягу й складу навчальних дисциплін, введення нових спеціальностей і спеціалізацій потребують відновлення організаційних форм, технологій навчання. У цій ситуації значно зростають роль і авторитет педагогічного знання у викладацькому середовищі;
3. Зміна ставлення викладачів до освоєння й застосування педагогічних нововведень. У випадку незмінної регламентації змісту навчально-виховного процесу викладач був обмежений не тільки в самостійному виборі нових курсів, дисциплін, але й у використанні нових прийомів і способів педагогічної діяльності. Якщо раніше інноваційна діяльність зводилася головню до застосування рекомендованих зверху нововведень, то тепер вона набуває виборчого дослідницького характеру. Саме тому важливим напрямком у роботі керівників кафедр і факультетів стає аналіз і оцінювання педагогічних інновацій, які вводять викладачі, створення умов для їхньої успішної розробки й здійснення.

Узагальнюючи наявний досвід методологічних досліджень, можна виділяти таку сукупність критеріїв педагогічних нововведень: новизна, оптимальність, висока результативність, можливість творчого застосування інновації в масовому досвіді [1].

Основним критерієм інновації є новизна, що має велике значення під час оцінювання наукових педагогічних досліджень передового педагогічного досвіду. З огляду на це для викладача, що має намір долучитися до інноваційного процесу, дуже важливо визначити, у чому сутність нового досвіду, який рівень його новизни. Зважаючи на це, вводити викладачів в інноваційну діяльність треба на добровільних засадах, відповідно до особистісних, індивідуально-психологічних особливостей. М. С. Бургін,

досліджуючи проблему інноваційної діяльності, виділяє кілька рівнів новизни: абсолютна, локально-абсолютна, умовна, суб'єктивна, що відрізняються ступенем популярності й сферою застосування.

Оптимальність як критерій ефективності педагогічних інновацій визначає величину затрачених викладачами й студентами сил і засобів для досягнення найбільш успішних результатів. Різні викладачі можуть домагатися однаково високих результатів за різної інтенсивності власної праці й праці студентів. Якщо під час введення в навчальний процес педагогічної інновації високих результатів досягають за найменших фізичних, розумових і тимчасових затрат, то це свідчить про її оптимальність.

Результативність як критерій інновації означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності викладача вищого навчального закладу. Завдяки технологічності у вимірі, спостереженню й фіксації результатів, однозначності у їхньому розумінні й викладі цей критерій є одним із широко використовуваних в оцінці значимості нових прийомів, способів навчання й виховання студентів. Цінність цього критерію визначається в забезпеченні цілісності формування особистості.

Можливість творчого застосування інновації в масовому досвіді – це один із критеріїв оцінення педагогічних інновацій. Якщо цінна педагогічна ідея або технологія придатні тільки для вузького, обмеженого застосування, що зумовлено особливостями й складністю технічного забезпечення або специфікою діяльності викладача, то навряд чи в цьому випадку ми можемо вести мову про педагогічне нововведення. Інновації, творчо освоєні окремими викладачами, після апробації й об'єктивного оцінення можуть бути рекомендовані й до масового впровадження.

Аналіз спеціальної літератури й педагогічного досвіду вищих навчальних закладів свідчить про недостатньо інтенсивне застосування педагогічних нововведень у практиці їхньої діяльності. Можна виділити як мінімум дві причини нереалізованих педагогічних інновацій. Перша причина полягає в тому, що інновації здебільшого професійно не досліджують й апробують, зміст другої полягає в тім, що найчастіше ні вищі заклади освіти, ні окремі викладачі організаційно, технічно й, найголовніше, особисто психологічно не готові до впровадження педагогічних інновацій.

Неуважне вивчення інновацій, як і квапливість у їх впровадженні, не раз призводили до того, що рекомендоване, частіше зверху, нововведення після нетривалого часу забували або скасовували. Так було з педагогічними нововведеннями організаційно-методичного характеру (створення навчально-методичних комплексів з дисциплін кафедр, навчально-науково-виробничих комплексів, філій кафедр на виробництві, вільне відвідування занять студентами, організація студентського самоврядування тощо) і з

нововведеннями технолого-педагогічного характеру (комп'ютерна загальна освіта викладачів, введення активних методів навчання, зменшення кількості обов'язкових для студентів аудиторних занять, блокова побудова навчальних курсів та ін.).

Ми вважаємо, що однією з головних причин подібної ситуації є відсутність у вищих навчальних закладах, на факультетах, кафедрах інноваційного середовища – певної морально-психологічної обстановки, підкріпленої комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру, що забезпечують введення інновацій у навчально-виховний процес. Відсутність інноваційного середовища веде до методичної невідповідності викладачів, до їх слабкої інформованості щодо педагогічних нововведень.

Успішне впровадження педагогічних інновацій у роботі викладача потребує моделювання й оптимізації процесів створення, освоєння й впровадження нових ідей і технологій [1].

Етап створення педагогічних інновацій охоплює визначення нового в системі педагогічних нововведень; опис, пояснення сутності педагогічних нововведень; визначення сукупності об'єктивних і суб'єктивних умов для оптимальної реалізації нових ідей і технологій; співвіднесення пропонованого нового із прийнятими критеріями педагогічних інновацій; локальне використання педагогічного нововведення; експертну оцінку педагогічної інновації.

На етапі освоєння педагогічних інновацій важливо, щоб педагогічні нововведення були осмислені в категоріях педагогічної науки, використані викладачем і передані іншим.

Етап освоєння припускає педагогічний моніторинг (відстеження, відбір) основних ідей, концепцій, технологій; опрацювання матеріалу; розробку програми освоєння нововведень на індивідуально-творчому рівні; систематизацію раніше нагромадження фактів із власного досвіду й досвіду використання нововведень іншими викладачами; практичне застосування педагогічних нововведень; аналіз і узагальнення одержаних результатів використання педагогічних нововведень; їхнє порівняння з досвідом попередньої педагогічної діяльності й оцінення; співвіднесення цілей і результатів використання нововведень у педагогічній діяльності викладача із критеріями педагогічних інновацій.

На етапі впровадження педагогічних інновацій викладачі вищих навчальних закладів використовують такі форми роботи [1].

- не пов'язані зі спеціальним письмовим оформленням її процесу й результатів (А. В. Барабанщиків, І. Ф. Кривоносий, М. Н. Скаткин та ін.): відвідування відкритої лекції викладача, який використовує передові технології навчання, з наступним колективним аналізом;

повідомлення викладача про педагогічні знахідки, нові прийоми й способи роботи на засіданні кафедри, методичній раді, раді психолого-педагогічних кафедр або раді соціально-гуманітарних кафедр; використання записаних на відеомагнітофон лекцій, семінарських або лабораторно-практичних занять (або їхніх фрагментів), проведених викладачами-ініціаторами; впровадження нового в процесі навчання й виховання фахівців; виступ викладача про досвід роботи колег на підставі відвідування занять, бесід, спостережень; шефство досвідченого викладача-новатора над молодими викладачами;

- пов'язані з письмовим оформленням її перебігу й результатів: відображення педагогічних нововведень у текстах лекцій, які обговорюють на кафедрах; організація виставок передового педагогічного досвіду викладачів вищого навчального закладу; підготовка тез виступів і доповідей на науково-практичних конференціях; написання науково-методичних статей, що відображають педагогічні нововведення, уведені як безпосередньо авторами, так і викладачами-колегами; робота над навчальними посібниками, дисертаціями, монографіями з аналізом педагогічних інновацій викладачів вищої школи.

Важливим способом підтримки інноваційного середовища в педагогічному співтоваристві вважаємо психолого-педагогічну самоосвіту, одним з показників якого є вивчення викладачами вищих закладів освіти відповідної літератури. Звертання до науково-методичної літератури з педагогіки й психології дає викладачам можливість не тільки бути в курсі педагогічних пошуків, але й знаходити практичні шляхи впровадження інновацій у власну діяльність.

Очевидно, що в ситуації обмеженого педагогічного інформування зростає роль вузівських бібліотек, психолого-педагогічних кафедр, служб і лабораторій під час відбору, рекомендації, моніторингу педагогічної літератури.

Отже, успіх формування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи значною мірою визначається інноваційною спрямованістю його педагогічної діяльності, тобто ступенем залучення викладача в процес створення, освоєння й використання педагогічних нововведень. А ставлення викладачів вищих навчальних закладів до педагогічних інновацій свідчить про їхню готовність здійснювати інноваційну діяльність, що сприяє творчій самореалізації особистості. Сучасний розвиток науки та техніки веде до того, що без інноваційних методів неможливо досягти якості освіти, особливо, що стосується розвитку мислення студентів. Традиційні методи не можуть забезпечити засвоєння, опрацювання великого масиву інформації. З огляду на

це важливо застосовувати інноваційні методи. Однак нехтування традиційними методами призводить до полегшеного сприйняття навіть життя. Тільки поєднання традиційних та інноваційних методів здатне сформувати всебічно розвинену, активну, відповідальну людину.

1. *Исаев И .Ф.* Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. М., 2004.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; Под ред. Е. С. Полат. 2-е изд., стер. М., 2005.

INNOVATIVE ACTIVITY OF A HIGHER SCHOOL EDUCATOR AS THE NECESSITY OF EDUCATIONAL CHANGE

Victoriya Pryhod'ko

*Vadym Hetman National Economic University of Kyiv
Peremoha Ave., 54/1, UA – 03680 Kyiv, Ukraine*

The article deals with the matter of innovative process in education and circumstances, which promote the need in innovative course. It describes some criteria of innovation and main stages of the education innovation.

Key words: innovation, education.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КАК НЕОБХОДИМОСТЬ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Виктория Приходько

*Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана
пр. Перемоги, 54/1, 03680, Украина*

Рассмотрена сущность инновационного процесса в образовании, определены условия, которые стимулируют потребность в инновационной направленности, описаны критерии инновации и этапы педагогической инновации.

Ключевые слова: инновации, образование.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008